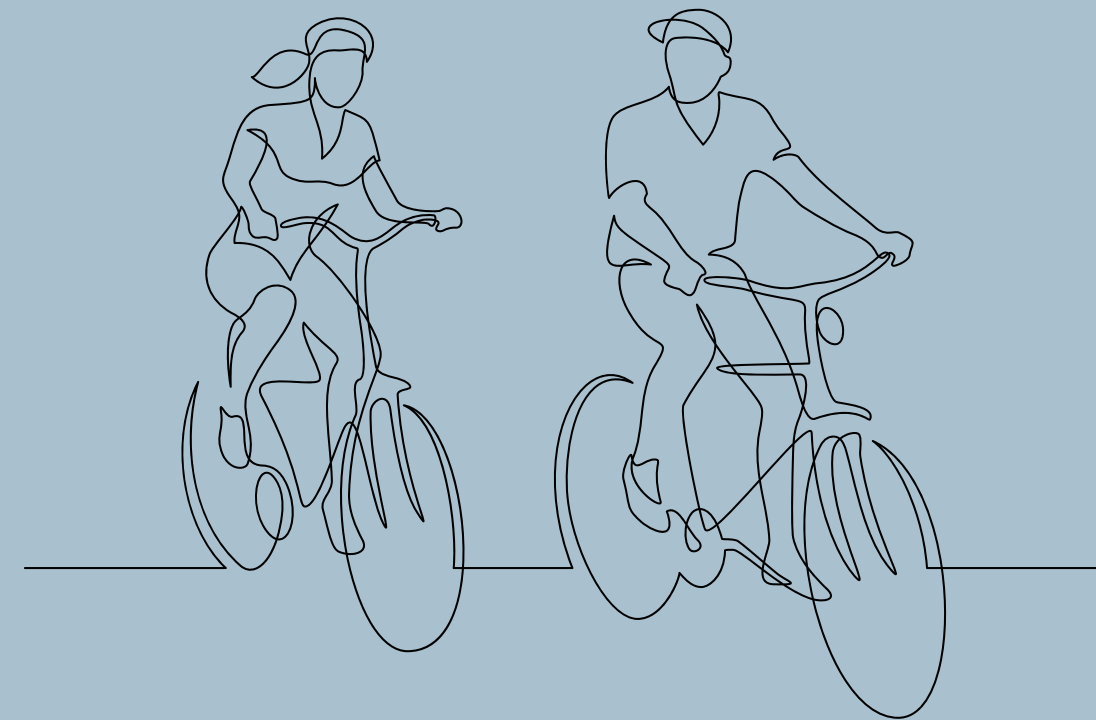

HJULMETODEN FÖR KOMMUNER

En handbok om hur kommuner skapar
långsiktiga förutsättningar för aktiva skolresor.

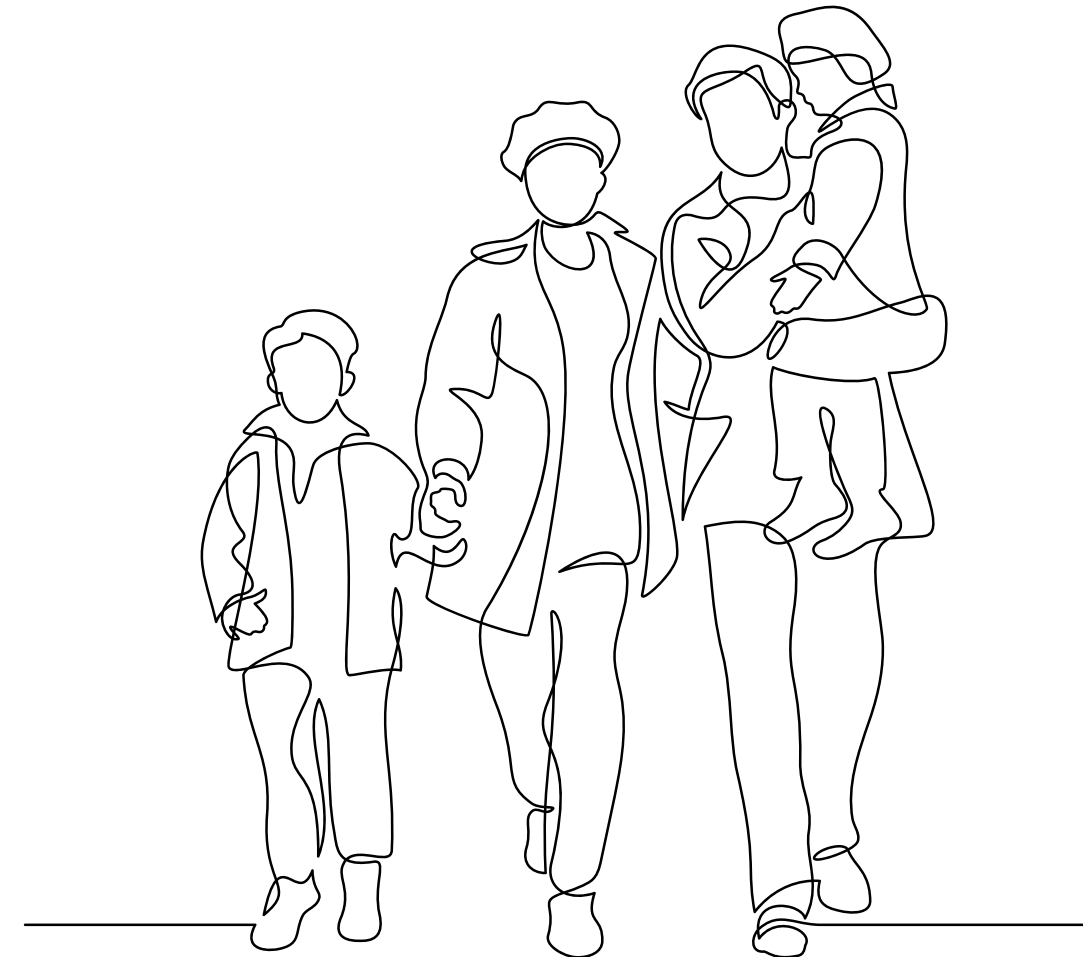

Skolresan som nyckel till vardagsrörelse och självständighet

Barns aktiva skolresor är en fråga som berör flera av kommunens viktigaste uppdrag samtidigt. Genom att fler elever går, cyklar eller reser kollektivt till skolan kan kommunen bidra till ökad trafiksäkerhet, mer hållbara resvanor och bättre skolresultat. För kommuner innebär det en möjlighet att omsätta mål inom exempelvis hållbar mobilitet, klimat, folkhälsa och barnrätt i praktiken.

Samtidigt påverkas elevernas skolresor av många olika faktorer. Den fysiska miljön spelar stor roll, men även upplevd trygghet, sociala normer, vårdnadshavares vanor och skolans arbetssätt. Därför kräver ett framgångsrikt arbete med aktiva skolresor samverkan, exempelvis mellan trafikplanering, samhällsplanering, skola, folkhälsa och kommunikation.

Hjulmetoden är framtagen för att stödja just detta arbete. Metoden hjälper kommuner och skolor att ta ett gemensamt grepp om frågan, skapa samsyn kring nuläge och mål samt identifiera vilka insatser som behövs för att fler barn ska kunna resa aktivt till skolan. Därför bygger Hjulmetoden på två hjul: ett kommunhjul och ett skolhjul, som tillsammans skapar förutsättningar för långsiktig förändring.

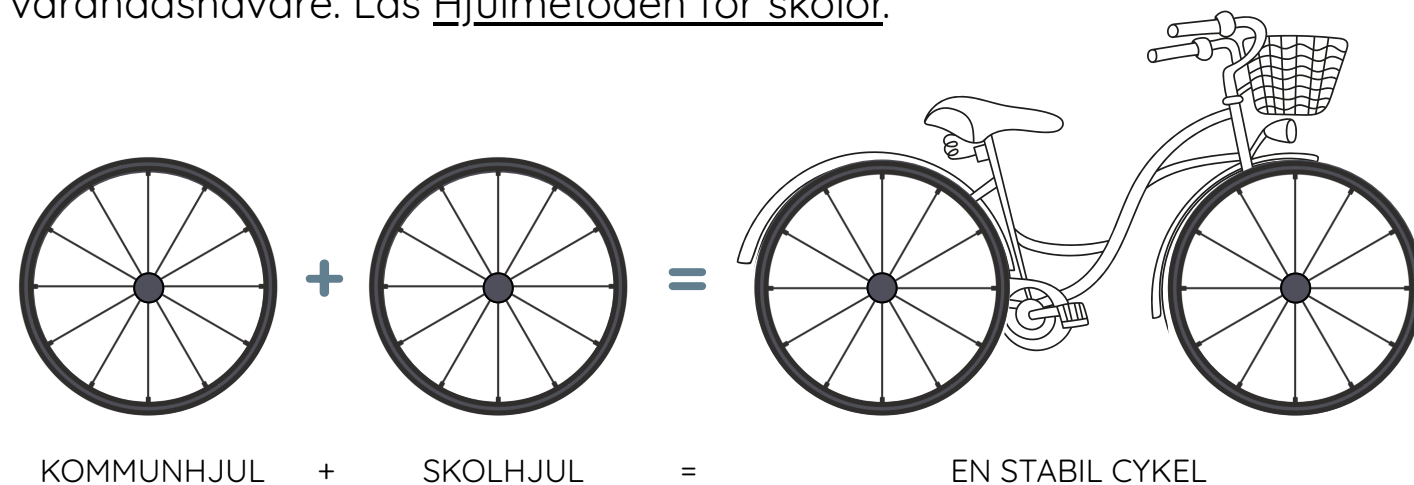

Hjulmetoden – en metod, två hjul

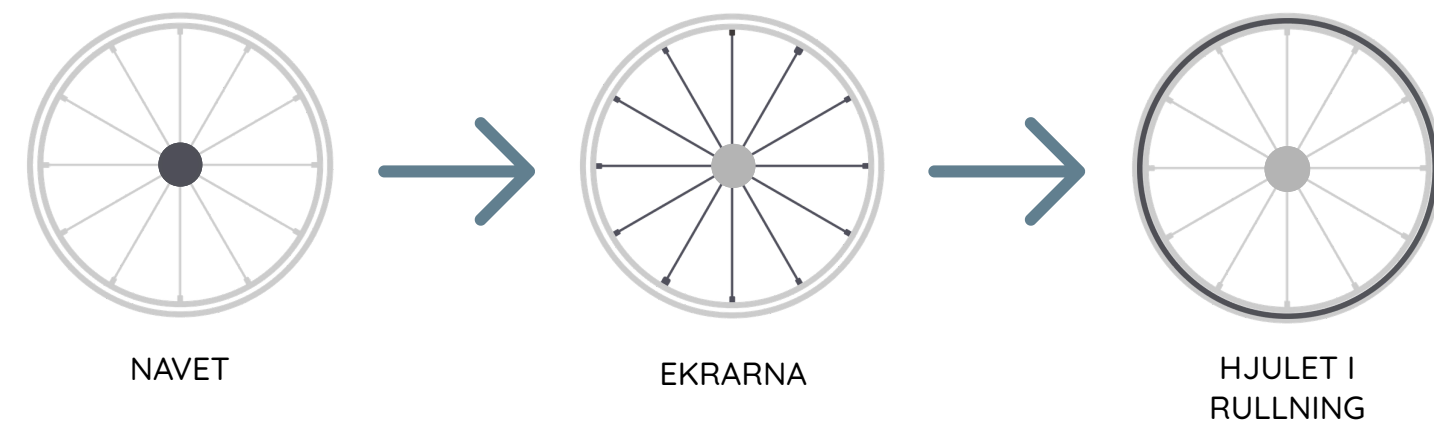
Hjulmetoden hjälper grundskolor och kommuner att arbeta strukturerat och långsiktigt för fler aktiva skolresor. Hjulmetoden består av två "hjul": skolhjulet och kommunhjulet. De kompletterar varandra och har för avsikt att användas parallellt och i samverkan. Metoderna har olika målgrupper och olika funktioner, men bygger på samma grundidé: att aktiva skolresor kräver både praktiskt arbete i närtid och långsiktiga strukturer.

Hjulmetoden för kommuner riktar sig till kommunala verksamheter. Den handlar om att skapa strukturella förutsättningar i kommunens arbete samt stötta skolorna i deras arbete med att främja aktiva skolresor.

Hjulmetoden för skolor riktar sig till grundskolor. Den fokuserar på att skapa strukturella förutsättningar i skolans arbete samt på det som sker nära eleverna: undervisning, aktiviteter och dialog med vårdnadshavare. Läs [Hjulmetoden för skolor](#).

Hjulmetodens tre delar

Hjulet består av tre delar som tillsammans skapar förutsättningar för ett långsiktigt och hållbart arbete med aktiva skolresor.

1. **Navet**, där arbetet organiseras och riktning skapas.
2. **Ekrarna**, som utgör de bärande strukturer som stärker arbetet.
3. **Hjulet i rullning**, där arbetet omsätts i konkreta insatser. Till denna del finns en bilaga med metoder och åtgärder som stödjer genomförandet.

Hjulmetoden är flexibel och användaren väljer själv ambitionsnivå och vilka delar som är mest relevanta utifrån den specifika kommunens behov och lokala förutsättningar. De aktiviteter och insatser som väljs påverkar också hur arbetet behöver organiseras och vilka strukturer som behöver finnas på plats.

Hjulmetodens byggstenar

Hjulmetoden för skolor

Visar hur skolan kan organisera, förankra, genomföra och följa upp arbetet med aktiva skolresor.

Verktygslåda för skolor

Innehåller aktiviteter, kartläggningsverktyg och samtalsunderlag som hjälper skolan att omsätta metoden i praktiken.

Hjulmetoden för kommuner

Visar hur kommunen kan skapa långsiktiga förutsättningar för aktiva skolresor genom samverkan, styrning, planering och stöd till skolor.

Metoder och åtgärder för kommuner

Innehåller metoder och åtgärder för kartläggning, dialog, samverkan och utvecklingsarbete mellan kommun och skola.

Innehållsförteckning

Skolresan som nyckel till vardagsrörelse och självständighet	1
Hjulmetoden – en metod, två hjul	2
Hjulmetodens tre delar.....	2
Hjulmetodens byggstenar	3
Förord	5
Läshänvisning	6
NAVET – organisera arbetet och skapa riktning	7
Fyra steg för att skapa ett nav	8
Roller i systemet	9
1. Samla rätt funktioner i kommunen	10
2. Förstå nuläget	11
3. Skapa gemensam riktning	12
4. Identifiera vad ni ska börja med	13
EKRARNA – de bärande strukturerna	14
Strukturkapital – att bygga system som håller	15 - 19
Kulturkapital – att förändra normer och förväntningar	20 - 22

HJULET I RULLNING - åtgärder och stöd	23
Del 1 - Bygg engagemang och förankring i kommunen	24
Del 2 - Samverka med skolorna	25
Del 3 - Integrera i kommunala projekt och investeringar som gör det lätt att göra rätt	26 - 28
Så skapade vi metodhandboken	29
Tack för ert engagemang!	30

Förord

Den här handboken vänder sig till dig som arbetar i kommunen och ser potentialen i att arbeta med alla barns aktiva skolresor. Du är kanske trafik- eller stadsplanerare, folkhälsostrateg, lokalförvaltare eller kommundirektör. Du ser att frågan berör många områden – trafik, skola, stadsutveckling, fastighetsförvaltning, trygghet och hälsa – samtidigt.

Hjulmetoden vägleder er i hur ni kan ta ett gemensamt grepp om frågan, genom att bygga vidare på det som redan finns och koppla ihop roller, mål och processer. På så vis kan kommunen skapa långsiktiga förutsättningar för tryggare, mer aktiva och självständiga skolresor och självständiga barn.

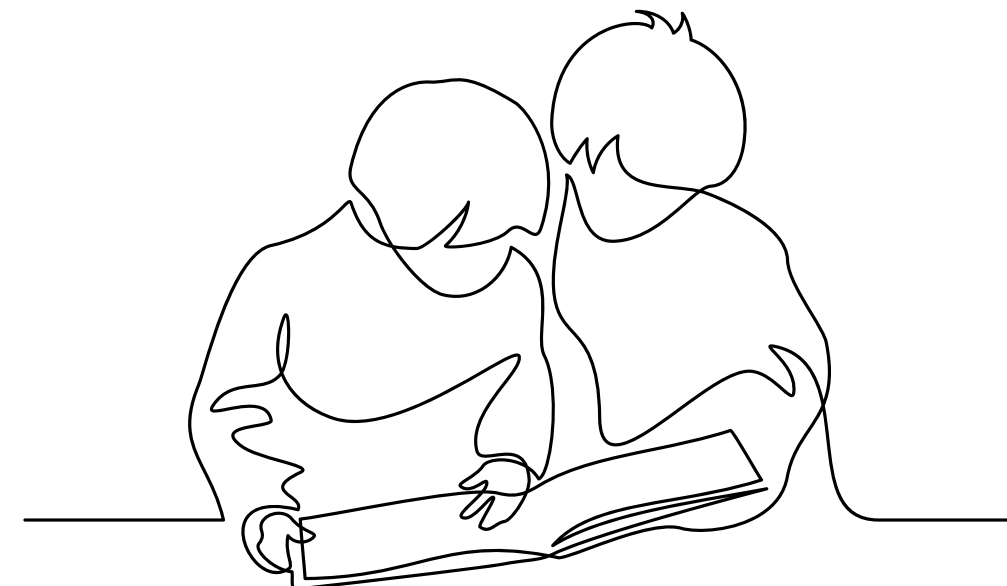
Läshänvisning

Första delen av boken ger en överblick över metoden och dess olika delar, samt kopplingen mellan kommunens och skolans arbete med aktiva skolresor. Därefter följer beskrivningar av Navet och Ekrarna, som handlar om hur ni kan skapa en stabil struktur och långsiktig uthållighet i kommunens arbete.

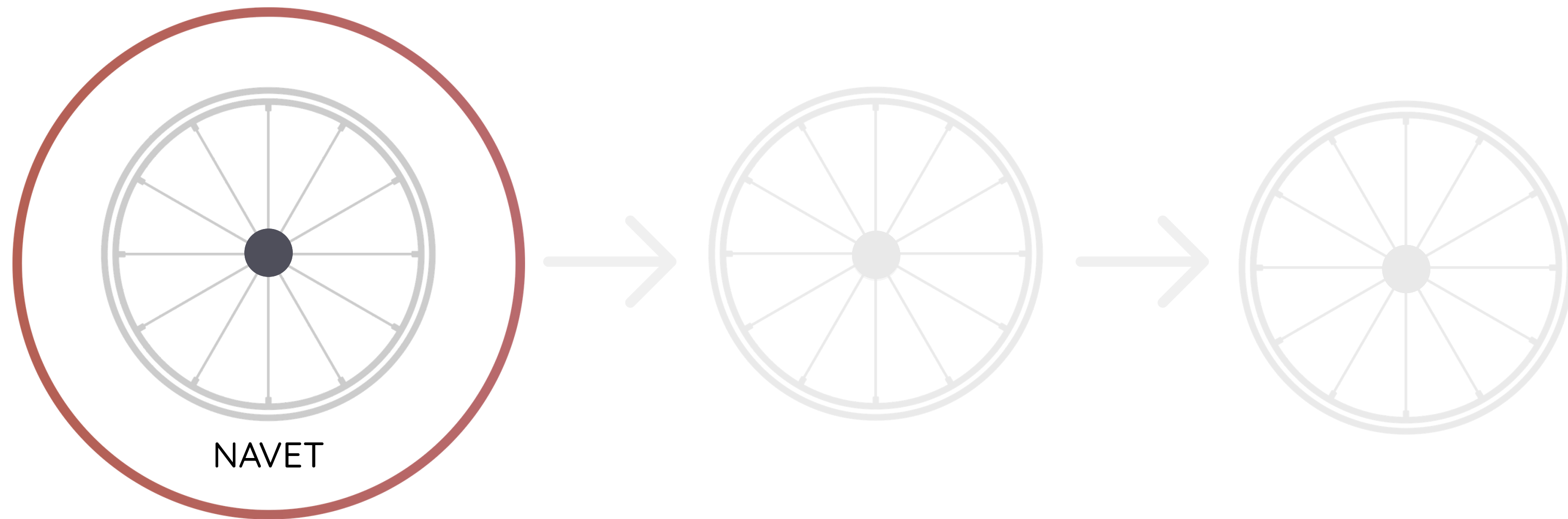
Ett tips för att snabbt få en överblick över er kommuns system är att ta fram en egen systemmatris (se sida 9).

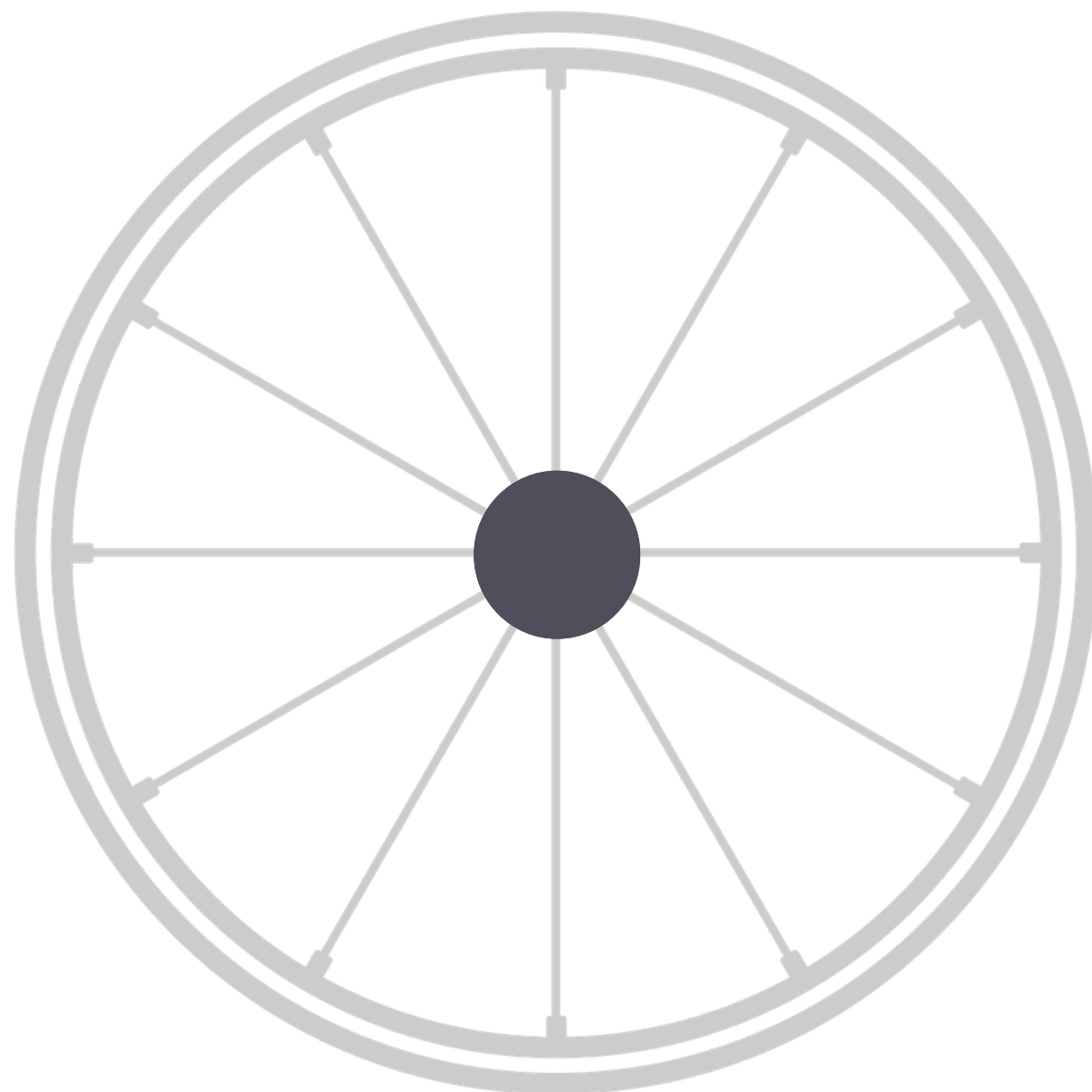
Vill ni snabbt få inspiration och se kopplingen till konkreta åtgärder här och nu kan ni gå direkt till del tre – Hjulet i rullning – och senare återvända för att se hur ni successivt kan bygga den struktur som passar just er kommun.

Hjulet i rullning kompletteras av bilagan Metoder och åtgärder för kommuner som innehåller aktiviteter, arbetssätt och stödmaterial för kommunens praktiska arbete med aktiva skolresor. Här finns bland annat beskrivningar av hur ett Innovationsgille kan genomföras samt andra metoder och åtgärder som kan bidra till ökad samverkan och utveckling.

Hjulmetoden för kommuner

Navet – organisera arbetet och skapa riktning

Navet är den drivande och samordnande kärnan i arbetet med aktiva skolresor. Det kan likställas med en arbetsgrupp som ansvarar för att etablera mandat, skapa en gemensam nulägesbild, sätta riktning och bibehålla framdrift.

Navet behövs för att det samordnar, prioriterar och ger riktning till arbetet. Det gör så att hjulet rullar även när personal byts ut, när andra frågor tar plats eller när arbetet går in i lugnare perioder. Ett stabilt nav gör att insatser blir samordnade, uppföljningsbara och långsiktiga och att skolor får stöd så att de inte behöver bära frågan ensamma.

Respektive skola som arbetar med att främja aktiva skolresor har i sin tur ett eget nav. Navet planerar och samordnar arbetet med elever och vårdnadshavare och har ett fokus på undervisning. Läs mer om det i [Hjulmetoden för skolor](#).

Fyra steg för att skapa ett nav

1. Samla rätt funktioner i kommunen.
2. Förstå nuläget.
3. Skapa gemensam riktning.
4. Identifiera vad ni ska börja med.

Ta gärna hjälp av matrisen på nästa sida. Den kan guida er i att avgöra vilka funktioner som behöver ingå i navet för att arbetet ska bli gemensamt, långsiktigt och görbart. Använd den som ett stöd för dig som initiativtagare att förstå din kommuns samlade ansvar och hur olika kommunala aktörer tillsammans formar systemet kring aktiva skolresor.

Roller i systemet

 Tips! Skapa en egen systemmatris över just din kommun.

Roll/titel	Ansvar	Huvudsakliga bidrag	Systemroll
Strategisk ledning (chefer, enhetschefer)	Förvaltningsledning	Resursprioritering, styrning, samverkan mellan förvaltningar	Säkerställer långsiktighet och organisering
Utvecklingsledare skola / Verksamhetsutvecklare	Skola/ Utbildning /Fritid	Stöd till skolor, samordning rektorer, material och arbetssätt	Brygga mellan skola och kommunorganisation
Strategisk lokalförsörjning / Skolplanering	Kommunledning/ Samhällsbyggnad/ Utbildning	Långsiktig planering av skolstruktur och lokaler. Säkerställa lokaler i rätt tid och på rätt plats	Sätter långsiktiga förutsättningar för aktiva skolresor. Förebygger strukturella problem genom tidig planering
Hållbarhetsstrateg / Folkhälsostrateg	Miljö/ Folkhälsa/ Social hållbarhet	Hälsa-, klimat- och jämlikhetskopplingar, analyser	Kopplar skolresor till övergripande mål
Samhällsplanerare/ Stadsplanerare/ Plansamordnare	Samhällsbyggnad/ Stadsbyggnad	Skollokalisering, stadsgator, gång- och cykelkopplingar, planeringsprinciper	Sätter långsiktiga strukturer
Trafikingenjör/ Trafikplanerare/ Trafikutredare	Teknisk förvaltning / Gatu- och trafik	Gång- och cykelinfrastruktur, trafiksäkerhets- åtgärder, skolgator, bilfria zoner, hastighetsreglering	Formar den fysiska trafikmiljön
Kommunikatör/ Mobilitetsutvecklare/ Projektledare	Kommunikation/ Hållbara transporter	Kampanjer, beteendepåverkan, dialog med vårdnadshavare, mobilitetsprogram	Påverkar normer och resvanor
Beslutsfattare i kommunstyrelsen och flera nämnder	Kommunstyrelse. Nämnder: Tekniska/ Samhällsbyggnad/ Barn och utbildning	Sätter mål, prioriterar budget, fattar investeringsbeslut, ger uppdrag och mandat	Sätter riktning, legitimitet och långsiktiga förutsättningar
Fastighets- och skolgårdsförvaltare	Skolfastigheter (kommunalt eller privat bolag)	Cykelparkering, goda förvaringsmöjligheter för hjälm och regnkläder, anpassad skolgård, trafiksäkerhet på skolans tomtmark (till exempel godsleveranser)	Gör det enkelt för icke bilburna vårdnadshavare och deras barn att komma till skolan
Behovsägare som reser till skolor	Vårdnadshavare, barn och skolpersonal	Ger perspektiv och synpunkter via enkäter, workshops och samtal	Ger ett barn- och användarperspektiv

1. Samla rätt funktioner i kommunen

Navet utgörs av en liten, gärna tvärsektoriell, arbetsgrupp som ansvarar för riktning, samordning och lärande. Den kan se olika ut i olika kommuner, men principen är densamma: ett bord att samlas kring, inte en ny organisation. Gruppen ska vara tillräckligt liten för att vara snabb och praktisk, och tillräckligt stor för att frågan inte ska bli för tung för gruppmedlemmarna.

Exempel på kompetenser som kan vara bra att inkludera i Navet:

- Trafik/gata
- Plan (exempelvis planarkitekt/detaljplan)
- Fastighet/lokalförslörjning
- Hållbarhetsstrateg
- Folkhälsa eller samhällsanalys
- Utbildningsförvaltning
- Kommunikation

Genom att samla dessa funktioner kan ni tidigt identifiera drivkrafter, hinder och möjligheter samt skapa förutsättningar för att fånga upp frågor som annars riskerar att falla mellan olika förvaltningars ansvarsområden. Det kan exempelvis handla om en planprocess som påverkar en skolväg, ett driftproblem eller en avstängning som skapar otrygghet.

Tänk på!

Arbetsgruppen behöver inte göra allt själv, men den ska säkerställa att arbetet blir gjort.

Exempel på Navets funktioner:

- Säkerställa en gemensam målbild.
- Samordna mellan förvaltningar.
- Fatta och förankra prioriteringar.
- Följa upp och lära (Vad fungerade? Vad behöver justeras?).
- Hålla i den långsiktiga riktningen över tid.

Fördela roller och ansvar tydligt för att undvika att arbetet faller mellan stolarna. Beskriv vem som samordnar, följer upp och bevakar relevanta processer, samt skapa en enkel arbetsprocess för möten, dokumentation och delning av underlag. Detta ger struktur och kontinuitet i arbetet. Läs mer om detta i "Ekrarna – de bärande strukturerna".

2. Förstå nuläget

För att styra arbetet rätt behöver ni en gemensam bild av nuläget. Nulägesbilden behöver inte vara omfattande eller perfekt. En nulägesbild kan göras på olika nivåer, exempelvis genom ett gemensamt möte där ni dokumenterar era svar eller en mer systematisk genomgång om ni har tid och data.

Förslag på frågor:

- Hur reser elever till skolan i vår kommun idag?
- Vilka enheter/förvaltningar påverkar förutsättningar för resor till och från skolan? På vilket sätt och i hur stor omfattning?
- Hur ser de fysiska förutsättningarna ut? Finns utpekade brister eller planerade åtgärder?
- Hur ser attityder, normer och upplevd trygghet ut hos barn och vårdnadshavare?
- Vilka processer i kommunen påverkar skolresor (plan, drift, investering, kommunikation)?

Kartlägg tillsammans!

- Trafikmiljö och trafiksäkerhet kring skolorna (belysning, cykelvägar, korsningar).
- Var upplevd otrygghet finns (elever/vårdnadshavare).
- Var normer och beteenden skapar problem (till exempel bilskjutskultur, tidsstress).
- Pågående och kommande stadsutvecklingsprojekt som berör skolor.

Resultat: en enkel nulägesbild som går att använda för prioriteringar och nästa steg.

3. Skapa gemensam riktning

När ni har samlat rätt funktioner i Navet behöver ni skapa en gemensam riktning. Det viktigaste är inte att formuleringen blir perfekt, utan att den gör det tydligt varför kommunen ska arbeta med frågan och vad ni vill uppnå.

Börja med att koppla skolresor till kommunens befintliga mål, till exempel trygghet, folkhälsa, hållbar mobilitet eller barnrätt.

Identifiera därefter ert “varför” i respektive enhet eller förvaltning. Varför arbetar ni med aktiva skolresor? Olika förvaltningar kan ha olika drivkrafter, exempelvis trafiksäkerhet, studiero, jämlik hälsa, klimatmål eller stadsutveckling.

Lägg sedan en stund på att synka era “varför” i arbetsgruppen. Det gör inget om era “varför” ser olika ut. Tvärtom kan det bli en styrka, så länge ni förstår varandra och enas om en gemensam riktning. Formulera sedan en kort gemensam målbild.

4. Identifiera vad ni ska börja med

När nulägesbild och målbild finns på plats är nästa steg att identifiera vad ni ska börja med. Här är det lätt att känna att “allt hänger ihop med allt” – och det stämmer. Men det betyder inte att ni måste göra allt samtidigt. Tvärtom är det bättre att börja med något genomförbart än att vänta på den perfekta planen.

Utgå från er gemensamma målbild och era svar på två grundfrågor:

- Var vill vi vara om ett år?
- Vad ska vi göra nu för att röra oss åt rätt håll?

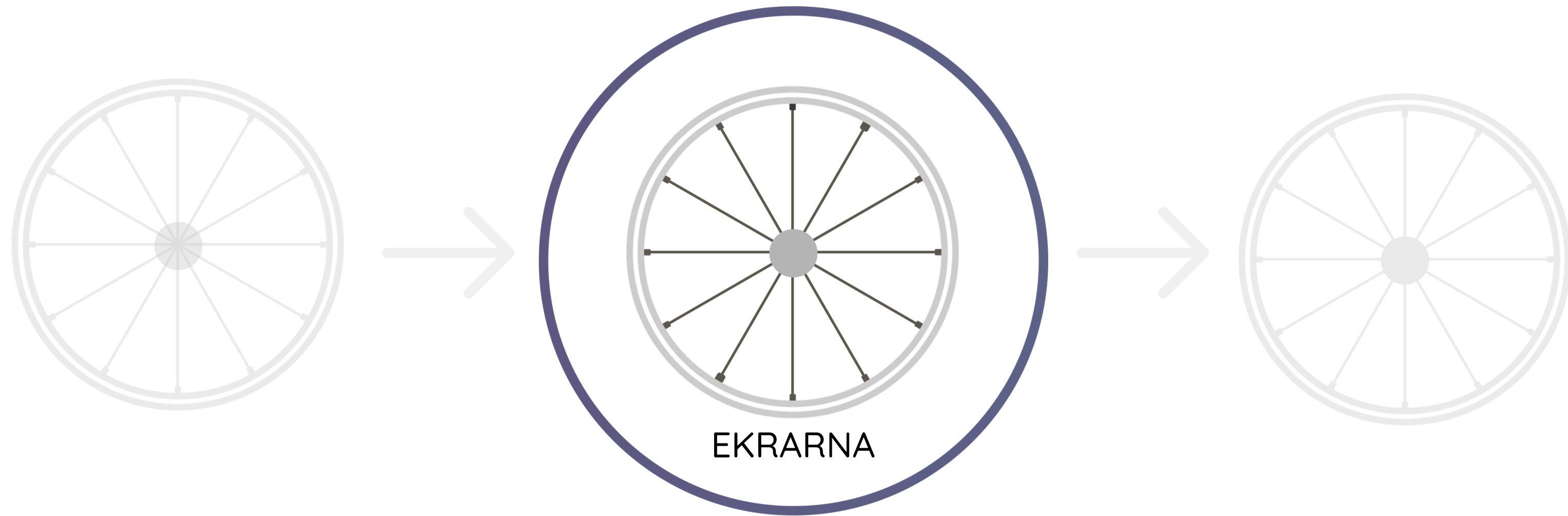
Tre olika startpunkter:

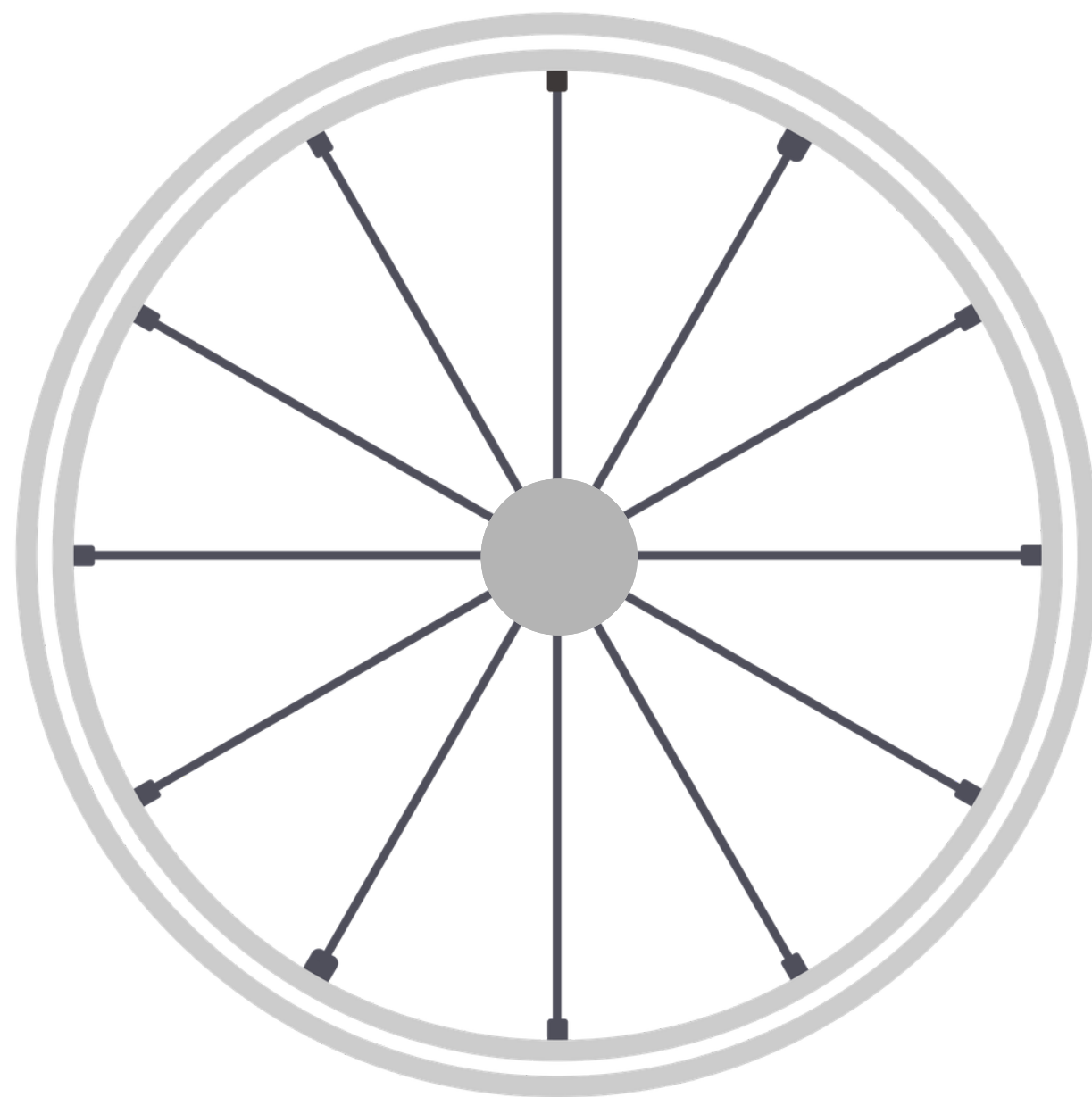
1. Satsa där problemen är störst (trafik, beteenden, otrygghet utifrån nulägesbilden).
2. Satsa där kommunen redan har planerade insatser (till exempel driftåtgärder, gång- och cykelupprustning, ombyggnationer, eller skolrelaterade projekt) och “haka på” med skolreseperspektivet.
3. Fokusera på att stötta en skola som uttrycker att de vill arbeta med att främja aktiva skolresor.

Tänk brett kring vad handling kan vara. Det kan vara interna steg som stärker mandat och samverkan, men också insatser som stödjer skolor, driver normförändring och bygger struktur- och kulturkapital. Mer om det sistnämnda finns under ”Ekrarna – de bärande strukturerna”.

Hjulmetoden för kommuner

Ekrarna – de bärande strukturerna

När ni har startat arbetet med Navet behöver ni säkerställa att det inte stannar vid punktinsatser eller att engagemanget efter en tid bleknar. Ekrarna handlar om att bygga en hållbar grund att stå på. För att arbetet ska få fäste i kommunens ordinarie sätt att styra, planera och samverka behöver ni bygga upp både strukturkapital och kulturkapital. Tillsammans skapar de stabilitet.

- **Strukturkapital:** det som sitter i kommunens system, det vill säga dokument, processer, rutiner, roller, uppföljning och samverkansytor mellan förvaltningar.
- **Kulturkapital:** det som sitter i sättet vi arbetar, alltså vad vi gör och kommunicerar: normer, förväntningar, prioriteringar och de signaler kommunen skickar till skolor, invånare och vårdnadshavare om vad som är viktigt.

Båda kapitalen behövs. Struktur utan kultur blir lätt ett dokument i en pärm. Kultur utan struktur riskerar att bli kortlivad och personberoende.

Strukturkapital – att bygga system som håller

1. Integrera i befintliga styrdokument och planer

När aktiva skolresor skrivs in i kommunens styrande dokument blir det lättare att prioritera frågan. Perspektivet bör därför integreras i befintliga samt kommande dokument, så att det blir en del av kommunens ordinarie planering och styrning.

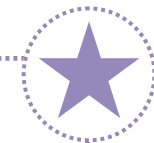
Vilka dokument som är mest relevanta beror på kommunens organisation, arbetssätt och pågående processer. Det kan exempelvis handla om dokument inom trafik- och samhällsplanering, miljö och klimat, folkhälsa eller utbildning.

Fundera på:

- I vilka befintliga eller kommande dokument kan perspektivet på aktiva skolresor skrivas in? Hur skulle det kunna göras?
- Vilka kommunala mål och uppdrag kan arbetet kopplas till, exempelvis trygghet, hållbarhet, barnrätt, tillgänglighet och folkhälsa?
- När finns det möjlighet att påverka innehållet i dokument som ska revideras eller tas fram?

Förslag på dokument och formuleringar:

- **Trafikstrategi:** "Trygga skolvägar ska vara en prioriterad del av gång- och cykelnätet."
- **Folkhälsoplan:** "Barns dagliga rörelse ska främjas genom ökade möjligheter att gå och cykla till skolan."
- **Hållbarhetsstrategi:** "Kommunen ska främja aktiva och hållbara resor till och från skola och arbete."
- **Skolplan:** "Skolan ska samverka med berörda kommunala verksamheter för att skapa trygga och hållbara skolresor."
- **Översiktsplan eller fördjupad översiktsplan:** "Vid lokalisering och planering av skolor ska barns möjligheter att gå och cykla beaktas."
- **Planering för drift och gata:** "Gång- och cykelvägar i anslutning till skolor ska följas upp regelbundet med fokus på framkomlighet och trafiksäkerhet."
- **Investeringsplan:** "Åtgärder längs prioriterade skolstråk ska beaktas vid planering och prioritering av investeringar."

2. Bygg in perspektivet i befintliga rutiner – och fånga förändringar i tid

Styrdokument anger den långsiktiga riktningen, men det är i kommunens återkommande processer och vardagliga beslut som den får genomslag. För att barns aktiva skolresor ska bli en del av ordinarie verksamhet behöver perspektivet därför byggas in i de rutiner som redan används inom exempelvis planering, drift, investering, upphandling och kommunikation.

Identifiera de tillfällen då beslut fattas eller förändringar planeras och lägg in tydliga kontrollfrågor, ansvar eller avstämningar. Kan Navet få kännedom om planerade förändringar i ett tidigt skede ökar möjligheten att påverka innan lösningarna redan är låsta.

Det kan exempelvis innebära att:

- Se över när behov, resultat och prioriteringar kopplade till skolresor kan lyftas i årscykler och nämndprocesser.
- Uppmärksamma hur nya bostadsområden, skolor, ombyggnader och ändrad markanvändning påverkar barns möjligheter att gå och cykla vid planering och exploatering.
- Prioritera skolstråk i drift och underhåll, exempelvis belysning, snöröjning, vegetation, beläggning och framkomlighet.

- Säkerställa trygga och begripliga alternativ när gång- och cykelstråk tillfälligt stängs av.
- Ta med barns självständiga mobilitet, trygga skolvägar och tillgänglighet i relevanta underlag och krav vid investeringar och upphandlingar.
- Vid sammanställningar av data och kunskapsunderlag samla resvanestatistik, trafikmätningar, trygghetsunderlag och felanmälningar så att de kan användas gemensamt.

Tips!

Navet kan också etablera enkla rutiner för omvärlds- och förändringsbevakning. Det handlar inte om att följa allt som händer, utan om att uppmärksamma sådant som kan påverka.

3. Struktur för uppföljning – mät riktning, inte perfektion

Det som mäts blir gjort. Genom att följa upp arbetet regelbundet får Navet underlag för förbättringar, kan synliggöra resultat och visar samtidigt att frågan är prioriterad.

Ta fram en enkel plan för vad som ska följas upp, hur ofta uppföljningen ska ske och vem som ansvarar för att samla in och sammanställa resultaten. Uppföljningen kan omfatta följande områden:

Genomförande kan följas upp genom exempelvis antalet styrdokument, riktlinjer eller checklistor som har uppdaterats med hänsyn till barns aktiva skolresor. Det kan även handla om aktiviteter för kunskapsspridning. Genomförandet kan också följas upp genom en kvalitativ bedömning av hur samordningen inom kommunen fungerar.

Samverkan med skolor kan följas upp genom att se hur många skolor kommunen för dialog med eller samverkar med, antalet gemensamma projekt eller hur väl samarbetet fungerar.

Resultat kan följas upp genom exempelvis andelen aktiva skolresor, antalet bilar som hämtar eller lämnar eleverna under ett visst tidsintervall eller andelen skolor/elever som har tillgång till cykelparkering av god standard.

Tips!

Bygg där det är möjligt vidare på befintliga mätningar och arbetssätt. Börja i liten skala och utveckla uppföljningen stegvis över tid.

4. Samverkan – kommunens roll i att hålla ihop arbetet

Arbetet med aktiva skolresor berör flera kommunala verksamheter. Kommunens roll är att skapa förutsättningar för ett sammanhållet arbete, där frågor om aktiva skolresor kan hanteras över verksamhetsgränser.

Därför behöver Navet skapa tydliga kontaktvägar och arbetssätt för hur samverkan över verksamhetsgränser ska se ut. Det handlar om att koppla samman rätt kompetenser, tydliggöra ansvar och se till att frågor och behov kan tas vidare inom organisationen. Det innebär att det behöver vara tydligt:

- Var skolor och andra aktörer ska vända sig med frågor och behov.
- Vem som tar emot och gör en första bedömning.
- Vilka verksamheter som behöver involveras och när.
- Vem som ansvarar för vilka delar.
- Hur återkoppling ges till den som har lyft frågan.

Skapa gärna en gemensam kontaktpunkt eller en överenskommen väg in i kommunen för frågor om aktiva skolresor. Komplettera den med återkommande avstämningar mellan relevanta funktioner, exempelvis trafik, samhällsplanering, utbildning, fastighet, drift, folkhälsa, trygghet och kommunikation. Vilka som behöver delta kan variera beroende på frågan.

Tänk på!

En fungerande samverkan kännetecknas inte främst av många möten, utan av att frågor hittar rätt, ansvar blir tydligt och återkoppling faktiskt sker.

5. Dokumentation och organisatoriskt minne

För att arbetet inte ska bli beroende av enskilda personer behöver Navets arbetssätt och samlade kunskap finnas dokumenterade och vara enkla att hitta. Dokumentation ska hjälpa arbetsgruppen att arbeta konsekvent, men också göra det möjligt för nya personer att snabbt förstå vad som har genomförts, varför olika vägval har gjorts eller vad som behöver hända härnäst. Dokumentera därför inte bara aktiviteter och resultat, utan även hur arbetet är organiserat och vilka erfarenheter som har byggts upp. Det kan exempelvis handla om:

- Navets uppdrag, sammansättning och kontaktpersoner.
- Roller, ansvar och mandat.
- Återkommande arbetsmoment och möten.
- Viktiga beslut och motiven bakom dem.
- Kontaktvägar till skolor och berörda kommunala verksamheter.
- Genomförda insatser, framtagna underlag och användbara mallar.
- Lärdomar, vägval och frågor som behöver hanteras framöver.

Samla materialet på en gemensam plats och bestäm vem som ansvarar för att hålla det aktuellt. Dokumentation behöver inte vara omfattande. Det viktiga är att den ger en tydlig bild av arbetets nuläge och gör det lätt att fortsätta där andra slutade.

Kulturkapital – att förändra normer och förväntningar

Kulturkapital handlar om de gemensamma värderingar och förhållningssätt som gör att barns aktiva skolresor prioriteras i vardagen – i beslut, dialoger och genomförande. Det är avgörande för om strukturkapitalet används eller blir bortglömt i en pärm.

Hur kulturkapital byggs upp varierar mellan olika kommuner, men det formas framför allt genom det som återkommer i vardagen. Det handlar om vilka frågor som lyfts, vilka perspektiv som efterfrågas, hur beslut motiveras och vilka beteenden och initiativ som uppmuntras. När barns aktiva skolresor återkommande synliggörs i kommunens kommunikation, dialoger och beslut blir perspektivet gradvis en naturlig del av verksamhetens sätt att tänka och arbeta.

1. Hitta ett språk som går hem

För att frågan ska få fäste behöver den kunna beskrivas på ett sätt som känns relevant i olika delar av kommunen. Det kan handla om att koppla barns aktiva resor till sådant som redan är prioriterat, exempelvis folkhälsa, trygghet, skolresultat eller attraktiv stadsmiljö. Testa formuleringar i olika forum och se vad som väcker engagemang. Använd konkreta exempel och lokala bilder som gör frågan nära och begriplig. När fler kan sätta ord på varför arbetet är viktigt blir det också lättare att få med sig fler i praktiken.

2. Stärk medvetenhet och kunskap i små steg

Ökad kunskap ger stärkt medvetenhet och bättre beslut. Men det behöver inte börja med stora utbildningsinsatser, utan kan byggas upp successivt. Dela ny kunskap i möten, lyft statistik eller exempel från andra kommuner och visa på vad som faktiskt gör skillnad. Kombinera fakta med berättelser, från barn eller skolor, för att levandegöra frågan. Upprepa budskapet i olika sammanhang så att det gradvis blir en del av vardagen. Små, återkommande insatser når många utan att kännas betungande.

3. Integrera frågan i befintliga forum och var ambassadör

I stället för att skapa nya strukturer kan frågan lyftas där samtal pågår och beslut redan fattas. Det kan handla om att ta upp frågan i planeringsmöten, i diskussioner inför förändringar och ombyggnader, i ledningsgrupper eller i skolforum. Några personer kan ta en aktiv roll som ambassadörer och påminna om perspektivet i olika sammanhang. Det handlar inte om att driva allt själv, utan om att hålla frågan levande och relevant. När den återkommer i flera forum blir den också en naturlig del av arbetet och inkluderas av fler.

Externt mot invånarna	Internt på kommunen
• Kommunera sakligt om trygghet, mognad och vinster med aktiva resor. • Synliggör positiva exempel och gör det lätt att välja rätt. • Använd ton och budskap som bekräftar oro, men visar lösningar. • Nå även nyinflyttade med tydliga förväntningar och alternativ (till exempel i välkomstbrev).	• Kommunera vilka kommunala mål som kan uppfyllas. • Kommunera vilka verktyg, policy, etcetera som stödjer förbättrade förutsättningar för aktivt resande.

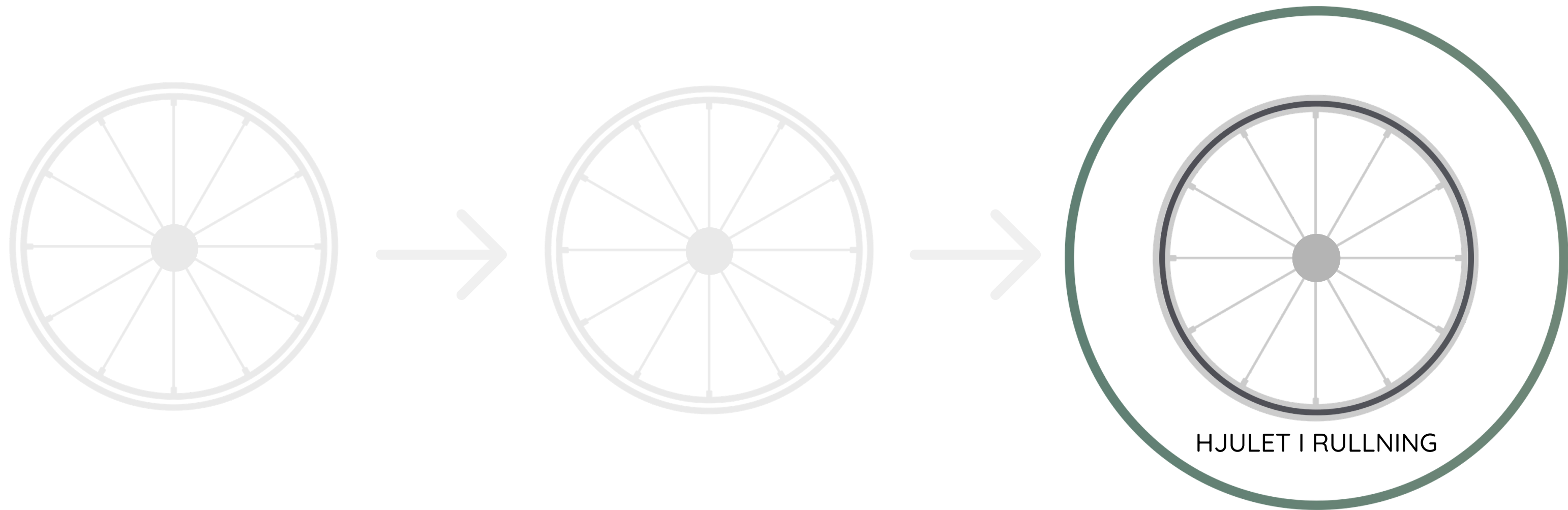
4 principer för att bygga medvetenhet och engagemang:

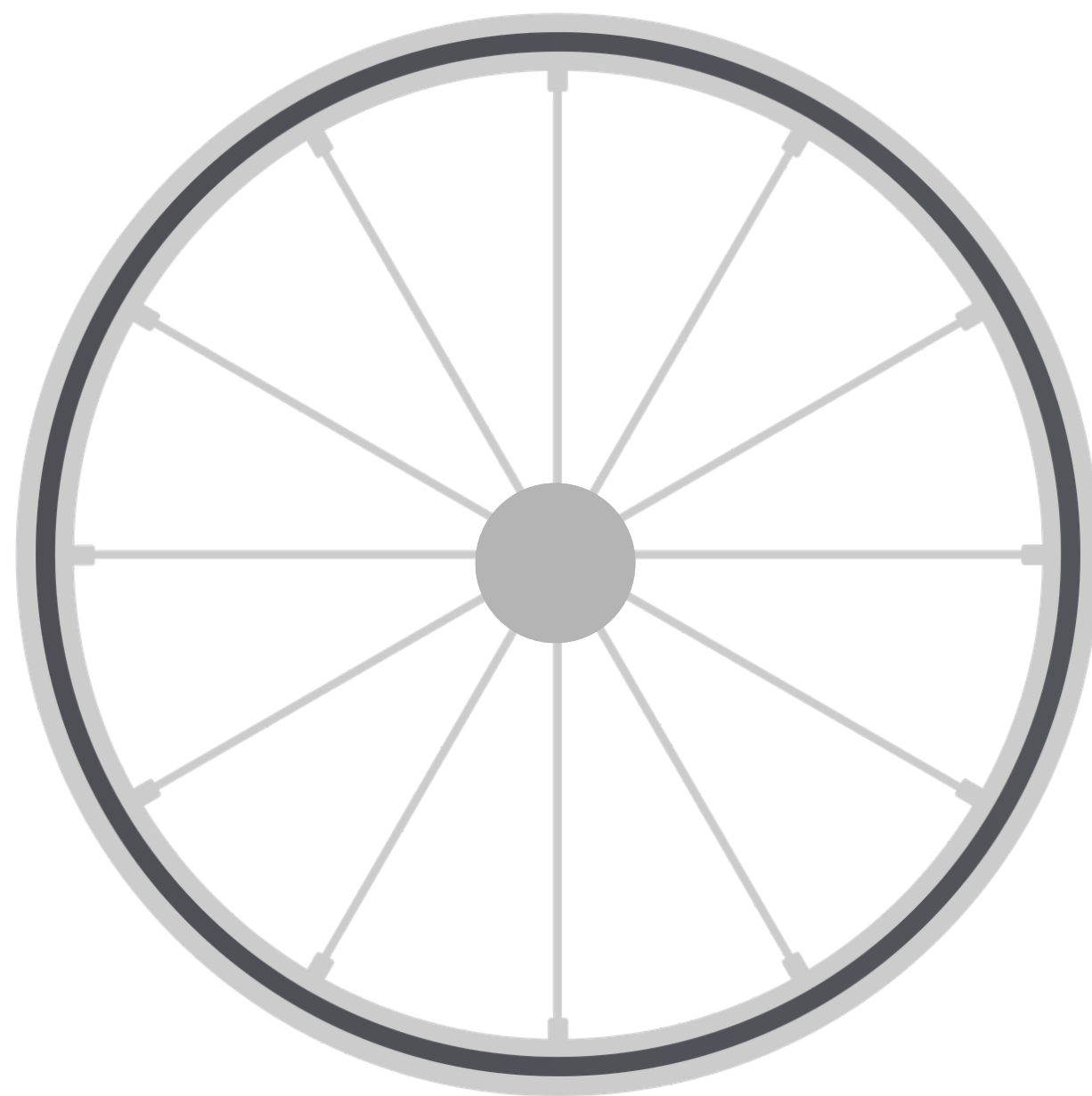
- **Bekräfta uppdrag och mål:** koppla barns aktiva skolresor till kommunens mål och det arbete som redan görs, så att frågan blir en naturlig del av verksamheten och inte ett tillägg.
- **Visa på möjligheter:** lyft hur olika roller faktiskt kan bidra och göra skillnad.
- **Gör det enkelt att agera:** ge konkreta exempel på vad man kan göra i sitt uppdrag (inte bara vad som borde göras).
- **Lyft det som fungerar:** sprid goda exempel och framsteg för att visa att förändring är möjlig.

När struktur och kultur samverkar blir arbetet stabilt, levande och möjligt att skala.

Även aktiviteter eller små signaler i den fysiska miljön i kommunen och på skolorna kan signalera vad som är viktigt (se mer om aktiviteter för skolor i [Verktyslåda för skolor](#)).

Hjulmetoden för kommuner

Hjulet i rullning – åtgärder och stöd

Med Navet som drivande kraft och Ekrarna som stabil grund kan kommunen omsätta arbetet i konkreta insatser och skapa rörelse i systemet. Hjulet i rullning handlar om att engagera fler, fånga möjligheter och genomföra förändringar som gör det enklare för barn att gå, cykla och resa självständigt.

Ett effektivt sätt att få kommunhjulet i rullning är att arbeta parallellt med tre delar:

Del 1 - Bygg engagemang och förankring i kommunen.

Del 2 - Samverka med skolorna.

Del 3 - Integrera i kommunala projekt och investeringar som gör det lätt att göra rätt.

Först när kommunen arbetar med samtliga tre delar tar kommunen rollen som systemaktör och inte endast som stödfunktion till skolor som vill arbeta med aktiva skolresor. Det går dock att anpassa arbetet i alla delar utifrån kommunens förutsättningar och lägga sig på en ambitionsnivå som fungerar.

Som stöd finns bilagan Metoder och åtgärder för kommuner, med konkreta verktyg för kartläggning, dialog, samverkan och utveckling. Syftet med bilagan är att ge inspiration och konkreta verktyg som gör det lättare att praktiskt tillämpa metoden.

Del 1 – Bygg engagemang och förankring i kommunen

För att aktiva skolresor ska bli en naturlig del av kommunens arbete behöver fler än Navet känna till frågan och förstå hur de kan bidra. När fler känner till arbetet ökar sannolikheten att barns aktiva skolresor uppmärksammas i projekt, investeringar och beslut långt utanför arbetsgruppens.

Det handlar inte om att alla ska bli experter på aktiva skolresor, utan om att fler ska börja ställa frågan “hur påverkar detta barns möjligheter att gå och cykla eller på andra sätt röra sig aktivt?”

Exempel på vad ni kan göra:

- Lyft frågan i befintliga forum – till exempel i ledningsgrupper, på verksamhetsmöten eller i rektorsnätverk.
- Synliggör nuläget med enkel data, exempelvis genom resvaneundersökning och närmiljöanalys (se Metoder och åtgärder för kommuner).
- Dela elevernas och skolornas perspektiv. Använd citat, kartbilder eller insikter från dialoger.
- Sprid lärande och material internt. Dela mallar, budskap, kampanjmaterial och erfarenheter.
- Utse interna ambassadörer, personer som kan påminna om skolreseperspektivet i projekt och beslut.

Del 2 – Samverka med skolorna

Grundskolorna är viktiga samarbetspartners i arbetet med att främja aktiva skolresor. Det går att arbeta med en större grupp skolor, eller välja skolor att arbeta med baserat på:

- Vilja – de skolor som tar kontakt eller räcker upp handen.
- Skolor med stora behov och/eller utmaningar.
- Skolor som ska byggas eller byggas om.

En bra ingång är att lyssna in vilka behov och problem som skolan upplever, det är ofta där deras engagemang och ”varför” finns.

Hjälp skolorna att starta upp sitt eget arbete med aktiva skolresor, och ta stöd av Hjulmetoden för skolor. Metoden ger skolan stöd i att bygga upp ett arbete som kan bli en naturlig del av skolans verksamhet.

Arbetet har som störst potential att lyckas när kommun och skolor arbetar samordnat, det vill säga med båda hjulen i Hjulmetoden (se sida 2).

Verktyg för att komma igång!

Närmiljöanalys

Kartlägger skolans fysiska miljö och identifierar möjligheter och hinder för aktiva skolresor.

Resvaneundersökning (RVU)

Ger kunskap om hur eleverna reser till skolan idag och vilka faktorer som påverkar deras val.

Innovationsgille

Samlar skola, kommun och andra relevanta aktörer för att identifiera behov, hinder och möjliga lösningar.

Kommunal systemdialog

Skapar en gemensam förståelse för kommunens roll, ansvar och möjligheter att främja aktiva skolresor.

→ Se bilaga Metoder och åtgärder för kommuner för fördjupad beskrivning av metod och genomförande.

Del 3 – Integrera i kommunala projekt och investeringar som gör det lätt att göra rätt

Kommunen genomför kontinuerligt projekt och investeringar som påverkar hur barn tar sig till och från skolan. De största effekterna uppstår ofta inte genom särskilda satsningar, utan när aktiva skolresor integreras i det som redan planeras och genomförs. Genom att systematiskt ta vara på dessa tillfällen kan kommunen göra det lätt att göra rätt, både i vardagen och i långsiktiga beslut. Underlag, riktlinjer och arbetssätt kan stärka detta arbete genom att bidra till bättre prioriteringar och mer träffsäkra insatser.

Exempelvis kan kommunen:

- Ta fram riktlinjer för hur hämta- och lämna-zoner ska utformas.
- Kartlägga nuläget – hur barnvänligt trafiksystemet är, var problem finns och hur barn reser idag.
- Ta fram en kommunövergripande riktlinje för barns skolresor.
- Ta fram checklistor som säkerställer att skolreseperspektivet inkluderas i planering och projektering.
- Ta fram praktiska stöd för dialog med barn.

Underlag från exempelvis resvaneundersökningar, närmiljöanalyser och dialoger med aktörer kan användas för att identifiera behov och prioritera rätt åtgärder. (Se bilaga Metoder och åtgärder för kommuner för fördjupad beskrivning av metod och genomförande.)

När gemensamma principer, arbetssätt och prioriteringar finns på plats blir det enklare att ta vara på de tillfällen då förändringar ändå sker och säkerställa att barns möjligheter att resa aktivt till skolan stärks.

Två tips!

1. **Ställ frågan.** "Pågår det något just nu som påverkar barns möjligheter att gå, cykla eller på andra sätt resa aktivt och självständigt?" Ta vara på möjligheten att inkludera skolreseperspektivet tidigt i processen. Det är både tids- och resurseffektivt.
2. **Arbeta tillsammans.** När olika förvaltningar samverkar kring skolresor kan förbättringar av skolvägar integreras i redan planerade utvecklings- eller ombyggnadsprojekt. Genom att de involveras tidigt i processen blir det lättare att identifiera effektiva lösningar och samtidigt skapa förutsättningar för finansiering.

Små och snabba åtgärder

Små åtgärder kan ofta genomföras inom ordinarie verksamhet och ger snabb effekt. Små förändringar som märks i vardagen kan ha stor betydelse för hur barn och vuxna faktiskt reser.

Typ av process	Exempel	Vad det innebär i praktiken
Drift och underhåll	Belysning, siktröjning, snöröjning	Åtgärda konkreta brister som påverkar tryggheten
Trafikreglering	Sänkt hastighet, tillfälliga avstängningar	Minska biltrafik vid hämtning och lämning
Mindre fysiska åtgärder	Målning, skyltning, markering av skolzon	Tydliggöra att gång och cykel prioriteras
Cykelinfrastruktur	Flytta eller förbättra cykelparkering	Göra det enkelt och attraktivt att cykla
Enkel analys	Trafikmätningar, trygghetskartor	Få underlag för att prioritera rätt insatser

Mellanstora projekt

Mellanstora projekt omfattar ombyggnationer och planerade utvecklingsinsatser där skolreseperspektivet kan integreras. De kräver samverkan mellan flera funktioner, men kan oftast genomföras inom befintliga investeringsprocesser.

Typ av process	Exempel	Vad det innebär i praktiken
Ombyggnation av gator	Säkra korsningar och passager	Integrera barns behov i befintliga projekt
Skolmiljö	Förbättra hämta/lämna-lösningar	Minska konflikter mellan trafikslag
Trafikomläggning	Prioritera gång- och cykelstråk	Skapa mer sammanhängande skolvägar
Skolfastigheter	Anpassa entréer och angöring	Göra det lätt att välja aktiva resor
Planeringsprocesser	Checklistor och rutiner	Säkerställa att frågan beaktas tidigt

Stora projekt och investeringar

Stora projekt handlar om nybyggnation och större omvandlingar där kommunen kan forma framtidens skolresor från början. Därför är det viktigt att aktiva skolresor finns med som perspektiv redan vid nybyggnation.

Typ av process	Exempel	Vad det innebär i praktiken
Nybyggnation av skolor	Placering nära bostadsområden	Möjliggör att fler kan gå och cykla
Detaljplanering	Tidigt planera för gång- och cykelstråk	Prioritera aktiva trafikslag i strukturen
Stadsutveckling	Bilfria eller trafikreducerade miljöer	Skapa trygga skolmiljöer från start
Bygglov och projektering	Cykelparkering, entréplacering	Integrera funktionalitet i design
Strategisk planering	Skolresor i översikts- och strukturplaner	Långsiktig förankring säkerställs

5 kontrollfrågor i stora projekt

1. Blir det enkelt att gå och cykla eller på andra sätt ta sig aktivt till skolan?
2. Är skolstråken sammanhängande och prioriterade i utbyggnadsordningen?
3. Är cykelparkeringen av god kvalitet: trygg, attraktiv och placerad nära entréerna?
4. Finns en trafiksäker och trygg lösning för angöring?
5. Har barnperspektivet och barns egna perspektiv funnits med i beslut om plan, investering och gestaltning?

Tänk på!

Hjulet kommer i rullning när kommunen arbetar samordnat och när åtgärderna blir synliga. Välj hellre en tydlig start än en perfekt plan. Små steg som genomförs och följs upp bygger både förtroende och riktning – och skapar förutsättningar att skala upp över tid.

Så skapade vi metodhandboken

Under åren 2023–2026 fick Innovation Skåne och Trivector Mobility medel från Vinnova för satsningen ”Systeminnovation för aktiva skolresor”. Projektets syfte var att ta fram en ny, skalbar och normkreativ metod för att öka andelen elever som tar sig aktivt till och från skolan, och därmed bidra till bättre hälsa och minskad miljöpåverkan.

Hjulmetoden har vuxit fram i nära samskapande med fyra pilotskolor och tre kommuner i Skåne. Under projektets gång har elever, vårdnadshavare, skolpersonal och kommunala tjänstepersoner arbetat tillsammans för att identifiera behov, prioritera insatser och utveckla arbetssätt.

Denna handbok är tänkt att bidra till ett mer strukturerat och långsiktigt arbete, som inte är beroende av enskilda personer eller projekt. Fokus har legat på att skapa ett stöd för grundskolor och kommuner i att bygga upp ett långsiktigt och strukturerat arbete som kan bli en naturlig del av verksamheten.

Vi hoppas att handboken kommer att vara till nytta för många grundskolor och kommuner och fungera som ett konkret stöd i arbetet för fler aktiva skolresor för barn.

/Innovation Skåne och Trivector Mobility, augusti 2026

Tack för ert engagemang!

Hjulmetoden och projektet ”Systeminnovation för aktiva skolresor” hade inte blivit verklighet utan det fantastiska engagemanget från alla samarbetspartners.

Tack till kommunerna

Tack till de medverkande kommunerna för strategiskt stöd och engagemang i arbetet med att skapa systemförändring som främjar barns aktiva skolresor. Tack för att ni bidragit med kunskap och resurser för att skapa en tryggare trafikmiljö kring skolorna.

- Helsingborgs stad
- Kristianstads kommun
- Tomelilla kommun

Tack till skolorna

Vi vill rikta ett stort och varmt tack till de fyra pilotskolorna som gått före och banat väg. Genom att testa nya metoder, genomföra resvaneundersökningar och engagera både elever och personal har ni varit helt avgörande för projektets framgång. Ett särskilt tack till rektorer, pedagoger, elever och vårdnadshavare vid:

- Vittra Landborgen, Helsingborg
- Västra Ramlösa skola, Helsingborg
- Sännaskolan, Åhus
- Lindesborgsskolan, Tomelilla